

<https://doi.org/10.15388/VUIFSMD.2023.4>

PROSTITUCIJA LIETUVOJE 1935–1940 METAIS

Gintarė Žuravliovaitė

SANTRAUKA. Straipsnyje analizuojamos iki XX a. ketvirtojo dešimtmečio vidurio Lietuvoje vyravusios prostitucijos reglamentavimo ypatybės, tirta 1935 m. įvykdytų pertvarkų reikšmė. Tyrimas atskleidė, kad, prostitučių kontrolei išlikus, vis dėlto stengtasi sumažinti išnaudojimo veiksnį, numatyta baudžiamoji atsakomybė iš prostitucijos daugiausiai besipelniusiems viešnamių laikytojams ir sąvadautojams. Be to, pasitelkus baudžiamuosius įstatymus ir archyvinius dokumentus, tyrime nagrinėta teisėsaugos institucijų – policijos ir teismų darbo praktika prostitucijos byloje, paleistuvaujamųjų namų laikymo ir sąvadavimo aplinkybės bei prostitučių darbo ir gyvenimo sąlygos, jų kasdienio gyvenimo ypatybės.

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: prostitucija, viešnamiai, sąvadautojai, Pirmoji Lietuvos Respublika, abolicionizmas.

Prostitution in Lithuania in 1935–1940

SUMMARY. The article analyses the peculiarities of prostitution regulation in Lithuania until the mid-1930s, with a focus on the significance of reforms carried out in 1935. The research revealed that while control over prostitution persisted, efforts were made to reduce factors of exploitation by imposing criminal liability primarily on those profiting the most from prostitution, such as brothel keepers and procurers. Furthermore, using criminal laws and archival material, the study examined the practices of law enforcement institutions - the police and the courts - in prostitution cases, as well as the conditions of brothel keeping and procuring, and the working and living conditions of prostitutes, along with their daily life aspects.

KEYWORDS: prostitution, brothels, procurers, First Republic of Lithuania, abolitionism.

Įvadas

Be gausių okupacijos ir daugkartinių karų paliktų negerovių, naujai susikūrusi Lietuvos valstybė paveldėjo ir sunkiai išsprendžiamą prostitucijos problemą. Nuo seniausių laikų visuomenėje išsisknijęs šis socialinis reiškinybė kėlė nemažų diskusijų tarp politiška ir visuomeniška aktyvių Pirmosios Lietuvos Respublikos piliečių. Parlamentinės demokratijos laikotarpiu problemos sprendimas taip ir nebuvo subrandintas, tad, poreikiui augant, prostitucijos ir venerinių ligų klausimo privalėjo imtis autoritarinė valdžia. Jau iš anksčiau patyrusiai, kad šiuo klausimu esama dviejų skirtingų visuomenės pozicijų, tuometei valdžiai reikėjo pasirinkti tarp griežtos prostitučių kontrolės, siekiant

suvaldyti venerinių ligų plitimą, arba visiško reglamentacijos atsisakymo – moralaus ir modernaus sprendimo. Dėl šio pasirinkimo priimti pertvarkymai, jų kilmė ir reikšmė tuometei visuomenei leidžia atskleisti platesnį Pirmosios Lietuvos Respublikos ketvirtame dešimtmetyje vykdytos socialinės politikos vaizdinį.

Tyrimo objektas – prostitucijos reiškinio reglamentavimas ir ypatybės Lietuvoje XX a. ketvirtą dešimtmečio antroje pusėje¹.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti prostitucijos reiškinio reglamentavimo ir raiškos ypatybes 1935–1940 m. Lietuvoje. Išsikelti uždaviniai: 1) išnagrinėti XX a. ketvirtą dešimtmečio viduryje Lietuvoje vyravusias prostitucijos reglamentavimo ypatybes ir atskleisti 1935 m. įvykdytų pertvarų reikšmę; 2) ištirti teisėsaugos institucijų – policijos ir teismų – darbo praktiką prostitucijos bylose; 3) išnagrinėti paleistuvaujамųjų namų laikymo ir sąvadavimo aplinkybes 1935–1940 metais; 4) išanalizuoti prostitučių darbo sąlygas ir aplinką, kasdienio gyvenimo ypatybes. Tyrime naudoti aprašomasis, lyginamasis, statistinės ir probleminės analizės metodai.

Istoriografija. Darbų, kuriuose būtų išsamiai analizuojamos XX a. ketvirtą dešimtmečio prostitucijos Lietuvoje ypatybės, dar neparašyta. Pirmieji bandymai nagrinėti prostitucijos reiškinį pasirodė dar Pirmosios Lietuvos Respublikos laikotarpiu. Į tiriamą temą iš trumpo, tačiau pastebimo laiko nuotolio žvelgiama P. Minkevičiaus diplominiame darbe², nagrinėjančiame prostitucijos padėtį Lietuvoje ir Europoje. Tiesa, kadangi P. Minkevičius į nagrinėjamą reiškinį žvelgė kaip į to laikmečio aktualiją, jo darbą galima vertinti ir kaip tyrimui aktualų šaltinį.

Sovietmečiu parašytoje istoriografijoje beveik neskirta vietos prostitucijos reiškiniiui Lietuvoje nagrinėti. Tai lėmė priešiškas okupacinės valdžios nusistatymas Nepriklausomos Lietuvos Respublikos atžvilgiu ir sąmoningas paribio žmonių egzistencijos ignoravimas.

Atkūrus nepriklausomybę vieni iš pirmųjų prostitucijos temą nagrinėjo V. Skapkevičius ir V. Maksimaitis³. Autoriai atkreipė dėmesį į prostitucijos socialinius, teisinius ir istorinius aspektus, akcentavo prostitucijai kontroliuoti priimtus valdžios nutarimus. Nagrinėdamos prostitucijos reiškinį pokario Lietuvoje (1945–1962 m.), trumpai iki tol galiojusią reglamentacijos sistemą apžvelgė D. Marcinkevičienė ir R. Praspaliauskienė⁴. Autorės pabrėžė prostitucijos legalumą ir visuomenės nuomonių išsiskyrimą šiuo klausimu. V. Jurėnienė disertacijoje⁵ ir vėlesniuose darbuose⁶ akcentavo aktyvių XX a. pradžios

1 Išskyrus Klaipėdos kraštą. Ši teritorija neįtraukiama, nes autonomijos teises gavusiame krašte iki 1940 m. liko galioti Vokietijos baudžiamieji įstatymai.

2 P. Minkevičius, 1936.

3 V. Skapkevičius, V. Maksimaitis, 1990.

4 D. Marcinkevičienė, R. Praspaliauskienė, 2000.

5 V. Jurėnienė, 2004.

6 V. Jurėnienė, 2006.

visuomenės veikėjų moterų pastangas nuolat kelti prostitucijos panaikinimo klausimą. Bendrais bruožais apie prostituciją Pirmojoje Lietuvos Respublikoje rašė sociologas V. Pruskus⁷. Savo monografijoje jis apibrėžė socialines prostitucijos reiškinių ypatybes, o kalbėdamas apie 1918–1940 m. laikotarpį nurodė reglamentacijos pagrindus, tačiau jų giliau nenagrinėjo. Išskirtinai Kauno atvejį nagrinėjo M. Kuodys⁸. Savitai pratęsdamas J. K. Belecko „Nuodėmių gatvė“, autorius atkreipė dėmesį į tai, kaip besikeičiant reglamentaciniais potvarkiais kito Kauno prostitučių vaizdinys mieste ir viešojoje spaudoje. Rašydamas apie prostituciją po 1935 m. ir remdamasis vien periodine spauda, M. Kuodys išvėlgė visišką prostitucijos uždraudimą bei reglamentacijos sistemos panaikinimą, kas ne visai atitiko realią situaciją. Nagrinėjamai temai taip pat aktualus D. Indrišionio straipsnis⁹, kuriame aptariami nelegalios ekonominės veiklos ir kovos su ja vaizdiniai periodinėje spaudoje XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje. Autorius akcentuoja spaudoje dažnai keltą prostitučių – padavėjų problemą, pamini retkarčiais leidiniuose pasitaikydavusią antisemitinę poziciją dėl viešnamių laikytojų.

Kaip matyti, istoriografijoje nagrinėjama tema daug dėmesio nesulaukė, o esamų tyrimų empirinį pagrindą daugiausiai sudarė publikuoti šaltiniai ir spauda, tačiau ne archyviniai dokumentai.

Šaltiniai. Prostitucijos reiškinys XX a. ketvirtojo dešimtmečio Lietuvoje atsiskleidžia įvairiuose istoriniuose šaltiniuose. Vienas iš informatyviausių šaltinių – dokumentinė medžiaga, saugoma Lietuvos centriniame valstybės archyve (LCVA). Čia saugomuose Kauno ir Šiaulių apskričių policijos vadų ir nuovadų fonduose¹⁰ išlikę policijos pareigūnų surašyti protokolai prostitucija besiverčiantiems asmenims, nusikaltimų raportai ir kriminalinė statistika. Darbe taip pat naudojami dokumentai iš Kauno ir Šiaulių apygardos teismų fondų¹¹, kuriuose saugomos iš prostitucijos besipelniusiems viešųjų namų laikytojams ir sąvadautojams iškeltos baudžiamosios bylos. Itin naudinga informacija apie venerinių ligų paplitimą Lietuvoje, ligoninėse gydytas prostitutas ir pasitarimus dėl jų platinamų ligų apribojimo saugoma Sveikatos departamento fonde¹². Ministrų kabineto¹³ ir Vidaus reikalų ministerijos¹⁴ fonduose randama Lietuvos vyriausybės pozicija ir svarstymai kovai su prostitucija ir venerinėmis ligomis skirtų įstatymų klausimu.

7 V. Pruskus, 2010.

8 M. Kuodys, 2014.

9 D. Indrišionis, 2020.

10 Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f.440, ap. 1; 1265, ap. 1.

11 LCVA, f 478, ap. 4; 488, ap. 5.

12 LCVA, f. 380, ap. 1.

13 LCVA, f. 923, ap. 1.

14 LCVA, f. 377, ap. 2.

Darbe naudojamas tyrimui itin svarbus publikuotas šaltinis – Lietuvos baudžiamasis statutas¹⁵, kuriame išdėstyti baudžiamieji straipsniai ir numatomos bausmės už venerinių ligų platinimą ir su prostitucija susijusius nusikaltimus. Taip pat remiamasi Baudžiamojo proceso įstatymu¹⁶, apimančiu Lietuvoje galiojusius ikiteisminio ir teismo proceso įstatymus bei teisės saugos institutų darbo normas baudžiamosiose bylose.

Prie šaltinių priskirtinas ir J. K. Belecko žurnalistinio pobūdžio darbas¹⁷. Jame nurodomos pagrindinės prostitucijos priežastys, atskleidžiamos prostitučių gyvenimo ir darbo ypatybės.

Tyrimui reikšminga ir XX a. ketvirtojo dešimtmečio periodinė spauda. Ji leidžia ne tik rekonstruoti skirtingų visuomenės grupių požiūrį į prostituciją besiverčiančius asmenis, bet ir apčiuopti tuo metu propaguotas socialinės problemos sprendimo idėjas bei susidaryti platesnį prostitucijos reiškinio vaizdą. Darbe pasitelkti laikraščiai „Lietuva“ ir „Vyriausybės žinios“. Taip pat naudotasi Valstybės saugumo departamento leidiniu „Kriminalistikos žinynas“, policijos žurnalu „Policija“ bei Kauno medikų draugijos ir Lietuvos universiteto Medicinos fakulteto žurnalu „Medicina“.

Prostitucija XX a. ketvirtojo dešimtmečio viduryje

XIX a. pabaigoje prasidėjęs abolicionizmo judėjimas įkvėpė permainas dalyje Europos. Garsiausias diskusijos šiuo klausimu kilo Didžiojoje Britanijoje, kur 1875 m. buvo įkurta Tarptautinė abolicionistų draugija¹⁸, siekusi valstybės reguliuojamos prostitucijos panaikinimo ir vienodo moralinių standartų taikymo abiem lytims. Be svarstymų prostitucijos moralumo klausimu neapsiėjo ir Lietuvos Steigiamasis Seimas¹⁹. Vis dėlto nustatant naujos valstybės teisinę pagrindą buvo pasirinkta praktiškesne laikyta prostitučių reglamentavimo sistema, anksčiau taikyta imperinės Rusijos. Reglamentacijos pasirinkimas grįstas siekiu kontroliuoti prostitutas ir venerinių ligų plitimą šalyje, tačiau jau pirmieji statistiniai duomenys rodė tokio įstatymo neveiksmingumą. Visą parlamentinės demokratijos laikotarpį tarp reglamentacijos šalininkų ir priešininkų vykusį arši diskusija galiausiai nedavė svaresnių rezultatų – klausimas liko atviras ir po valstybės perversmo 1926 metais.

Reikia pažymėti, kad pastaruoju laikotarpiu prostitucijos ir venerinių ligų problemos aktualumas nublanko, kurį laiką dėmesį sutelkus į politinės valdžios stiprinimą.

15 *Baudžiamasis statutas su papildomaisiais baudžiamaisiais įstatymais ir komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų bei kitų aiškinimų* (toliau – Baudžiamasis statutas...), Red. M. Kavolis, S. Bieliackinas. Kaunas, 1934.

16 *Baudžiamojo proceso įstatymas su komentarais, sudarytais iš Rusijos Senato bei Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo sprendimų ir kitų aiškinimų, liečiančių Didž. Lietuvos ir Klaipėdos Krašto baudžiamojo proceso teisę* (toliau Baudžiamojo proceso įstatymas...), red. Kavolis M. Kaunas, 1930.

17 J. K. Beleckas, 1931.

18 S. Dolinsek, S. Hearne, 2022, p. 124–125.

19 V. Jurėnienė, 2001, p. 129.

Vis dėlto dėl stabiliai augančio lietuvių sergamumo venerinėmis ligomis²⁰ ir reguliaraus šio klausimo kėlimo spaudoje²¹ reikėjo spartaus ir veiksmingo sprendimo. Dar pirmą Lietuvos Respublikos gyvavimo dešimtmetį susiformavo nuostata, kad naujas prostituciją reguliuojantis įstatymas turi eiti išvien su įstatymu, skirtu kovai su venerinėmis ligomis. Šios problemos matytos kaip tiesiogiai susijusios, tad neišsprendžiamos taikant į vienus vartus. Remiantis šia nuostata, 1934 metais Lietuvos Valstybės Taryba ėmė rengti du susijusius projektus, metų pabaigoje jie pateikti ministrui pirmininkui J. Tūbeliui²² ir paskelbti visuomenei 1935 m. kovo 30 dieną²³.

Pirmasis projektas pavadinimu „Įstatymas kovos su venerinėmis ligomis“ buvo sudarytas iš keturiolikos punktų ir numatė visuotinai prieinamą, nemokamą, tačiau sergant užkrečiama stadija – priverstinį venerinių ligų gydymą²⁴. Įstatymas turėjo reikšmės visiems Lietuvos valstybės piliečiams, tačiau kai kurios jo dalys buvo išimtinai reikšmingos prostitutėms. Gydytojai buvo įpareigoti pranešti apie užkrečiama ligos stadija sergančius asmenis apskrities ar miesto gydytojui, jei šie „dėl savo profesijos, užsiėmimo ar darbo gali labai lengvai apkrėsti kitus“²⁵. Panašu, kad šis punktas buvo skirtas specifiskai prostitutėms, taip ir toliau traktuojant šią profesinę socialinę grupę kaip atskirą visuomenės elementą su išskirtinėmis taisyklėmis. Apklausdami ligonių gydytojai privalėjo sužinoti užkrėtėją, kuris vėliau ragintas atvykti išsitiirti²⁶. To nepadarius, medikai turėjo teisę kreiptis į policiją ir įtariamąjį apžiūrėti prievarta. Kadangi tikrinami galėjo būti ligonių apklausos metu ar kitokiu „patikimu“ neanoniminiu pranešimu nurodyti užkrėtėjai, nebuvo užkirsta neteisingo apkaltinimo galimybė²⁷. Netrukus po įstatymo paskelbimo išleistose „Įstatymui kovos su venerinėmis ligomis vykdyti taisyklėse“ prostitutėms vėlgi numatyti papildomi reikalavimai: iš asmenų, kurie, turimomis žiniomis, verčiasi prostitucija, sveikatos liudijimus reikalauta pristatyti du kartus per mėnesį²⁸, o visiems kitiems piliečiams toks reikalavimas buvo vienkartinis. Galima pabrėžti, kad „Įstatymo kovos prieš venerines ligas“ kūrėjai abolicionistų siūlymais panaikinti reglamentaciją nepasirėmė – prostitutės ir toliau buvo reguliariai registruojamos, o policine kontrole ir prievarta paremta priežiūros sistema liko galioti.

20 V. Jukšys, „Kelios mintys apie kovą su veneros ligomis“, in: *Medicina*, 1933, Nr. 6–7, p. 397; *Žinios apie limpamąsias ligas Lietuvoje 1934 m.*, in: LCVA, f. 380, ap. 1, b. 1446, l. 2.

21 „Prostitucija Kaune...“, in: *Lietuva*, 1928-01-20, p. 4; A. Šidlauskas „Prostitucija ir veneros ligų išsiplėtimas Lietuvoje“, in: *Policija*, 1929, Nr. 7, p. 122–123; V. Jukšys, „Kelios mintys...“, in: *Medicina*, 1933, Nr. 6–7, p. 397–405.

22 Kreipimasis į ministrą pirmininką J. Tūbelį, 1934-12-21, in: LCVA, f. 923, ap. 1, b. 882, l. 67.

23 Įstatymas kovos su venerinėmis ligomis; Baudžiamojo Statuto pakeitimas, in: *Vyriausybės žinios* (toliau – VŽ), 1935, Nr. 477, p. 1–2.

24 Ten pat, p. 1.

25 Ten pat.

26 Ten pat.

27 P. Minkevičius, 1936, p. 48.

28 Įstatymui kovos su venerinėmis ligomis vykdyti taisyklės, in: VŽ, 1935, Nr. 494, p. 14–16.

Išvien su pastaruoju įstatymu priimtas Baudžiamojo statuto pakeitimas turėjo dar daugiau sąlyčio taškų su prostitucijos reiškiniu. Visų pirma buvo numatytos laisvės atėmimo bausmės už kito asmens užkrėtimą venerine liga²⁹. Nors reikšmingas visiems, šis pakeitimas tapo viena iš prostitucija užsiėmusių moterų atsidūrimo teismuose priežasčių. Vis dėlto pats seksualinių paslaugų pardavimas nebuvo kriminalizuotas, tad reguliariai besitikrinusios prostitutės galėjo toliau verstis savo amatu be baimės, kad bus patrauktos baudžiamojon atsakomybėn. Daug skaudesni padariniai laukė iš prostitucijos labiausiai besipelnusių asmenų, mat Baudžiamojo statuto pakeitimu numatyta baudžiamoji atsakomybė už sąvadavimą bei paleistuvaujamojų namų laikymą.

Teisėsaugos institucijų darbo praktika su prostitucija susijusiose bylose

Nusikaltimo samprata ir baudžiamojo proceso eiga

Atsakomybė už su prostitucijos reiškiniu tiesiogiai susijusius nusikaltimus buvo nurodyta Baudžiamojo statuto 27 skyriuje „Apie paleistuvystę“³⁰. Ryšį su prostitucija turintys nusikaltimai pagal bausmės sunkumą buvo priskiriami sunkiųjų arba paprastųjų nusikaltimų kategorijoms. Vienintelis nusižengimu traktuojamas nusikaltimas – „taisųklių, nustatytų paleistuvybei neleisti ir panaikinti jos žalingiems padariniams“ nesilaikymas, baustinas bauda ar areštu³¹. Veikos, už kurias numatytos sunkesnės bausmės, skirstytos į pataikavimą paleistuvavimui, sąvadavimą ir viešųjų namų laikymą. Daugiausiai dėmesio sulaukė sąvadavimo nusikaltimai, bausmėms už skirtingas reiškinių formas nurodyti Statute buvo skirti net trys straipsniai. Vis dėlto po 1935 m. Statuto papildymo sąvadavimui bausti bene visada buvo pasitelkiamas 524 įstatymo straipsnis. Pagrindinėje jo dalyje numatyta paprastojo kalėjimo bausmė už sąvadavimą paleistuvauti, tačiau jei šia veikla buvo verčiamasi, bausmė išaugdavo iki sunkiųjų darbų kalėjimo³². Materialinė nusikaltimo nauda kaltininkui buvo itin griežtai vertinama ir visada lėmė sunkesnę bausmę. Pridėtinė 524 straipsnio dalis baudžiamu nusikaltimu pavertė paleistuvaujamojų namų laikymą, už šią veiklą buvo numatyta sunkiųjų darbų kalėjimo iki trejų metų bausmė³³.

Lietuvoje galiojusiame Baudžiamojo proceso įstatyme nurodyta, kad pirmoji instancija nagrinėti sąvadavimo ir viešųjų namų laikymo byloms yra Apygardos teismas. Pastebėjus nusikaltimą, jį apskūsti galėjo ir privatūs, ir teisėsaugos ar administracijos institutuose dirbantys asmenys. Kartais nusikaltimai išaiškėdavo vykdant kitos bylos iki-teisminį tyrimą. Vis dėlto dažniau byla būdavo pradėdama dėl policijos pareigūnų darbo

29 Baudžiamojo statuto pakeitimas, in: *VŽ*, 1935, Nr. 477, p. 2.

30 *Baudžiamasis statutas su papildymais*. Kaunas, 1931, p. 171–177.

31 Ten pat, p. 176.

32 Baudžiamojo statuto pakeitimas, in: *VŽ*, 1935, Nr. 477, p. 2.

33 Ten pat.

ir jų gaunamų skundų. Dažniausiai apsieita be tiesioginio pareigūnų indėlio: nuovadą pasiekdavo pasirašytas ar anoniminis susirūpinusių piliečių laiškas, kuriame būdavo prašoma išnaikinti kaimynystėje įsikūrusį „paleistuvystės lizdą“³⁴. Pareigūnui informavus valstybės gynėją, prasidėdavo parengiamasis darbas, susidėjęs iš trijų žingsnių: žvalgyimo, kvotos ir rengiamojo tardymo³⁵. Be tardymo metu surinktų įrodymų, teisme buvo atsižvelgiama ir į ekspertų išvadas bei daiktinius įkalčius, tačiau sąvadavimo ar viešųjų namų laikymo bylose jų pasitaikydavo retai. Nors liudininkų parodymai buvo vertinami itin kritiškai, šiose bylose jie turėjo daugiausiai svorio dėl pačių liudininkų gausos ir kitų įrodymų nepakankamumo.

Paleistuvaujamyjū namų laikymo ir sąvadavimo veikų praktiniai aspektai

Nors garsiai ir dažnai nuskambėdavo spaudoje, realiai su prostitucija siejami paleistuvavimo nusikaltimai nebuvo kiekybiškai svarūs visų valstybėje daromų nusikaltimų kontekste. Remiantis Valstybės saugumo departamento duomenimis, pagal Baudžiamojo statuto 524–528 straipsnius baudžiamos veikos 1937 m. balandžio – gruodžio mėn. sudarė 0,04 proc., o 1938 m. – 0,03 proc. šalyje per metus padarytų nusikaltimų (neapimant Klaipėdos krašto)³⁶. Būdami kiekybiškai negausūs, šie nusikaltimai telkėsi didesniuose miestuose ir keliose atsitiktinėse vietovėse. Remiantis archyviniais duomenimis, matyti, kad absoliuti dauguma sąvadavimo ir viešnamių laikymo nusikaltimų buvo daroma Kaune (žr. 1 lentelę), daugiausiai miesto centre esančiose gatvėse. Daug mažesnis, tačiau vis dar svarus kiekis – 14 proc. nusikaltimų, telkėsi Ukmergėje. Visi kiti apskričių centrai gerokai nusileido pastariesiems, 1935–1940 metais teismuose spęstos: trys bylos Šiauliuose ir po dvi – Alytuje ir Tauragėje. Tokį pasiskirstymą lėmė paties nusikaltimo specifika: viešnamiams laikyti buvo reikalinga potencialių klientų gausa, o tą pasiūlyti galėjo tik didesni miestai. Pramogų juose ieškojo ne tik vietiniai gyventojai, bet ir specialiai tam iš provincijos atvykdavę asmenys.

Viešieji namai gali būti skirstomi pagal vietas, kurioje įsikūrė, tipą: privačius būstus, viešbučius, restoranus ir kitokio tipo maitinimo įstaigas bei barus. Dauguma viešųjų namų buvo įrengiama privačiose erdvėse – butuose ar nuosavuose namuose. Tokiuose namuose dažniausiai sugyvendavo buto savininkai ar nuomotojai bei ilgesniam laikui ten apsistojusios prostitutės. Savo gyvenamos erdvės pavertimas paleistuvavimo „lizdu“ neretai susijęs su varginga šeimos padėtimi. Būta atvejų, kai nedideliame bute gyvenanti šeima su keliais vaikais dalindavosi lovomis su kartu gyvenančiomis ir namuose besilan-

34 Piliečių skundai policijai, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 8673, 8745, 8806, 8903, 8974, 9151, 9204, 9503, 10012.

35 *Baudžiamojo proceso įstatymas...*, red. Kavolis M., p. 231.

36 Statistikos žinios, in: *Kriminalistikos žinynas* (toliau – KŽ), Nr. 19, 1938, p. 54–57; Nr. 26, 1939, p. 78–81.

1 lentelė. **Sąvadavimo ir viešųjų namų laikymo nusikaltimų, padarytų 1935–1940 m., pasiskirstymas vietovės, kaltinamųjų lyties ir tautybės atžvilgiu.** Lentelė sudaryta remiantis LCVA 478, 488 fonduose saugomomis pagal B. St. 524, 524¹ str. 1935–1940 m. spęstomis bylomis (sudaryta straipsnio autorės).

Įvykio vieta	B. St. 524, 524 ¹ str. priskiriamų bylų kiekis	Sąvadautojo - viešnamio laikytojo lytis		Tautybė		
		Moteris	Vyras	Lietuvių	Žydų	Latvių
Kaunas	27	25	16	25	15	1
Ukmergė	6	5	6	9	2	0
Šiauliai	3	3	2	5	0	0
Alytus	2	1	1	1	1	0
Tauragė	2	1	1	2	0	0
Šilalė	1	1	1	2	0	0
Viekšniai	1	1	1	2	0	0
Iš viso:	42	37	28	46	18	1
		65				

kančiomis prostitutėmis bei jų klientais, užleisdami kambarius šiems atvykus. Štai Petro (40) ir Bronės (40) Žiupkų šeima, auginusi du mažamečius vaikus, savo vieno kambario bute Ukmergėje apgyvendino dvi prostitutas, kurios už kambarį, patarnavimus ir valgių kas mėnesį mokėjo savininkams po 30 litų³⁷. Nors faktiškai apgyvendinti prostitutas nedrausta, tačiau namus viešnamiu vertė įsipareigojimas mokėti šeimininkams 1 litą „lovos mokesčio“ nuo kiekvieno atėjusio kliento³⁸. Buvo įprasta atvykus įsigyti ir vaišintis alkoholiu ar jo atsivežti patiems. Viešųjų namų laikytojai taip pat prekiaudavo užkanda bei prezervatyvais. O mieguistam girtam svečiui buvo sudaroma galimybė už papildomą 5–10 litų mokesčių pasilikti nakčiai.

Šiek tiek kitaip operuodavo viešos sueigos vietos – restoranai, užkandinės, arbatinės bei aludės. Norint pelnytis iš prostitucijos, tokioms vietoms reikėjo bent vieno atskiro kambario, skirto sangulianti. Maitinimo įstaigų savininkai dažniausiai pasirūpindavo, kad vietoje nuolat būtų prostitucija besiverčiančių moterų. Neretai merginos buvo samdomos kaip tarnaitės ar padavėjos, o pradėjusios dirbti būdavo primygtinai įkalbinėjamos lytiškai tenkinti užėigos klientus. Du mėnesius sutuoktinių Kvietkauskų aludėje tarnavusi Agota Ragauskaitė (21) kvotos metu atskleidė, jog vieną vakarą J. Kvietkauskas ją pasiūlęs vienam iš klientų, vietoj 2 litų grąžos. Svečiui sutikus ir ėmus kalbinti merginą,

37 Baudžiamoji byla Žiupkų B. ir P., 1935, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 9124.

38 Kaltinamasis aktas, 1935-05-16, ten pat, l. 4.

ši sudavė jam per veidą ir paleistuvauti atsisakė, už ką buvo Kvietkauskų „iškoliota“, primušta ir išvaryta iš tarnybos³⁹.

Pasitaikydavo ir atvejų, kai maitinimo įstaiga buvo laikoma tik stengiantis nuslėpti tikrąją vietos paskirtį ir tokiu būdu pateisinti ten besilankančių žmonių gausą ir keliamą triukšmą. Panašiu principu veikė ir paleistuvavimo namais paversti viešbučiai. Nuolatos ten apgyvendintos prostitutės buvo įdarbintos kaip tarnaitės arba turėjo apsimesti tik laikinai apsistojusios. Reikia pabrėžti, kad stambesni viešbučio tipo viešnamiai kūrė nemažą pelną, tad, kitaip nei anksčiau minėti privačios erdvės pavertimo paleistuvavimo vieta atvejai, pastarieji buvo įkuriami ir laikomi verslo tikslais. Iliustratyvus to pavyzdys – vienas didžiausių 1935–1940 metais Kaune veikusių viešnamių – V. Juškevičiui (43) priklausęs viešbutis „Lozana“⁴⁰. Be savininko, baudžiamojon atsakomybėn atskirai buvo patraukti ir viešbučio durininkai, kurie pagal susitarimą buvo atsakingi už nuolatinės naujų jaunų merginų paiešką, o jų užmokestį sudarė nuo prostitučių uždarbio atskaičiuojami 30 procentų⁴¹. Dėl aukštos viešbutyje besilankusių vyrų padėties visuomenėje ir todėl išskirtinai didelio prostitučių atlyginimo, galėjusio siekti net iki 50 litų už kartą⁴², „Lozaną“ galima priskirti viešnamių elitui. Reikia pabrėžti, kad daugelis paleistuvaujamaisiais namais paverstų vietų tokio uždarbio niekada nepasiekė. Šio ir anksčiau minėtų pavyzdžių kontrastai rodo egzistavusį įstaigų spektrą, kurį nulėmė išsiskiriančios viešnamio įkūrimo priežastys, aplinka, vidaus tvarka ir pelnas.

Dauguma sąvadautojų ir viešųjų namų laikytojų buvo bemoksliai, dažniausiai ir beraščiai žmonės. Kiek daugiau nei pusė (59 proc.) – moterys (žr. 1 lentelę). O štai Pirmosios Lietuvos Respublikos spaudoje kartkarčiais pasigirsdavę antisemitiniai išvedžiojimai⁴³, kad lietuviškos yra išnaudojamos daugiausiai žydų tautybės asmenų, buvo nepagrįsti: remiantis iš archyvinių duomenų sudaryta 1935–1940 m. statistika (žr. 1 lentelę), žydų tautybės asmenys laikė 28 proc., o lietuvių – 71 proc. visų penkmečio metu teisėsaugos išaiškintų viešnamių. Sąvadautojai įprastai būdavo vyresni už savo aukas, abiejų lyčių amžiaus vidurkis siekė ~ 41 metus⁴⁴, tačiau būta ir labai jaunų, vos į trečią dešimtį įkopusių, ir septintą dešimtmetį įpusėjusių viešnamių savininkų.

39 Liudininko kvotos protokolas, 1939-10-21, in: LCVA, f. 488, ap. 5, b. 1892, l. 133.

40 Baudžiamoji byla Spiridavičiaus Z. ir Sereikos J., 1936–1939, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 11668.

41 Kaltinamasis aktas, 1936-05-05, ten pat, l. 5.

42 Liudininko kvotos protokolas (tardymas), 1936-05-28, ten pat, l. 25.

43 D. Indrišionis, 2020, p. 97.

44 Vidurkis išvestas iš visų 1935–1940 m. pagal B. St. 524 ir 524¹ str. nubaustų asmenų amžiaus kaltinamojo akto pateikimo metu.

Prostitutės kasdienybė: gyvenimo ir darbo aplinka bei ypatybės

Prostitucija besiverčiančių moterų socialinis portretas: amžius, išsilavinimas, tautybė

Bent pusė teisės saugos aptiktų viešnamių laikymo atvejų liudija buvus didelį, visai šviežiai į prostitucijos liūną įtrauktų merginų kiekį. Dauguma jų savo pirminio įsitraukimo akstinu nurodė sąvadautojų apgaulę arba gero gyvenimo pažadus. Vis dėlto sąvadautojo vilionės beveik visada buvo tik paskutinė pakopa kelyje į prostituciją. Daugelis teismų bylose liudijusių prostitučių teigė sąvadautojo pasiūlymą priėmusios neturėdamos kur apsistoti, neradusios ar netekusios tarnybos. Šiai grupei priklausančios merginos beveik visada buvo iš miestų neseniai atvykusios provincijos gyventojos. Vienas iš pavyzdžių – iš kaimo Gelgaudiškio valsčiuje kilusios Onos Bakšaitytės (17) atvejis⁴⁵: 1934 m. pavasarį mergina atvyko į Kauną ieškoti tarnaitės darbo. Tai nugirdusi svetima moteris pasiūlė eiti su ja ir teigė duosianti tarnybą. Tikrosios darbo sąlygos paaiškėjo tik atvykus į butą, tačiau „neturėdama kur dėtis Kaune“ liudininkė su jomis sutiko, nors kaip pati teigė, labai bijojo, mat anksčiau jokių lytinių santykių nebuvo turėjusi⁴⁶. Toks gyvenimo būdas mergaitės nesužavėjo, tad jau po pusantros savaitės ji grįžo į tėvų namus, tačiau netrukus pritrūkusi pinigų nusprendė į viešnamį sugrįžti – šį kartą jau ilgesniam laikui. Pradinis nepasitenkinimas prostitucijos amatu buvo būdingas ne vienai merginai, tačiau sugebėjusios jo atsisakyti dažnai sugrįždavo, mat nepajėgė kitaip išsiversti. Į panašią padėtį papuolusias merginas bandė apsaugoti Lietuvos katalikių moterų draugija, tačiau šiam tikslui skirti ištekliai buvo labai riboti, tad pavykdavo padėti tik nedaugeliui⁴⁷.

Prostitucijos liūnas sugebėjo įtraukti ne tik rimto pasiruošimo darbui ir išsimokslinimo neįgijusias merginas: daugelis jų buvo raštingos, be to, būta atvejų, kai sąvadautojai priviliodavo gimnazistes ir net mokslus jau baigusias, dirbančias ir kvalifikuotas profesijas įgijusias merginas. Puikus pavyzdys – iš kaimo Alytaus apskrityje kilusios Elenos Šarafudinaitės (18) istorija⁴⁸: baigusi keturias gimnazijos klases ir mašinraščio bei buhalterijos kursus Kaune, kurių dėka įgijo mašinistės-buhalterės specialybę, Elena išvyko į Šiaulius pretenduoti į Ūkio banko mašinistės poziciją. Deja, mergina vietos negavo, tad, siekdama toliau ieškoti tarnybos, norėjo kuriam laikui apsistoti Šiauliuose. Pasiklovisi pažįstamos merginos rekomendacijomis, E. Šarafudinaitė atsidūrė Marijonos Stupurytės-Urbšienės (27) namuose, kur jai buvo liepta atidirbti už pigią nuomą santykiaujant su į butą užeinančiais vyrais⁴⁹. Po pusės mėnesio apsikrėtusi gonorėja ir su 40 ct kišenėje E. Šarafudinaitė išvyko gydytis į Alytų.

45 Liudininkės kvotos protokolas (tardymas), 1935-06-25, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 8745, l. 2.

46 Ten pat.

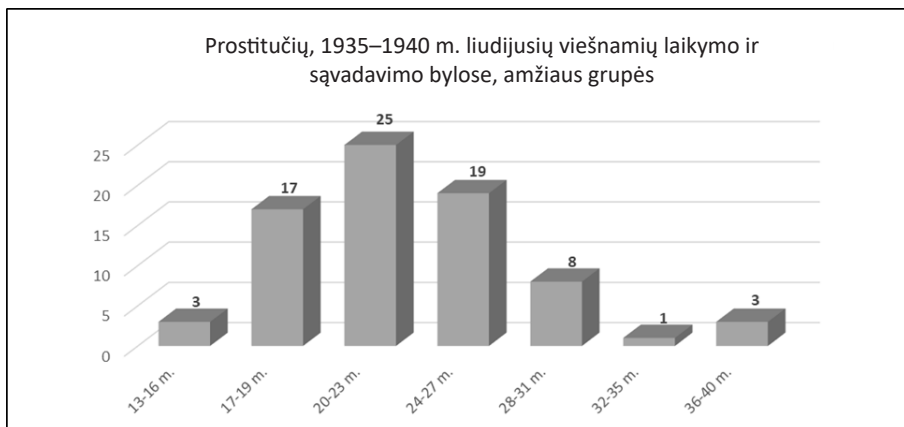
47 I. Karčiauskaitė, 2006, p. 164.

48 Baudžiamoji byla Urbšienės-Stupurytės M., 1939, in: LCVA, f. 488, ap. 5, b. 3790.

49 Liudininkės kvotos protokolas, 1939-05-26, ten pat, l. 88.

Prostitutėmis tapusių merginų naivumą dažnai lėmė jaunas jų amžius: atsizvelgus į archyvinius duomenis (žr. 2 lentelę), matyti, kad daugiau nei pusės (59 proc.) prostitucija užsiėminėjusių merginų amžius neviršijo 23 metų. Jauniausiai liudijusiai prostitutei buvo vos 13 metų, vyriausiai – 40. Mažametės prostitutės, sudariusios 4 proc., beveik visada buvo neatsakingų globėjų, ankstyvo išnaudojimo ar betėvystės pasekmė. Beveik visos sąvadavimo ir viešnamių laikymo bylose liudijusios prostitutės turėjo Lietuvos pilietybę, dauguma jų buvo lietuvės katalikės, kitos – ne pirmą kartą, Lietuvoje gyvenusios žydės⁵⁰.

2 lentelė. **Prostitučių, liudijusių sąvadavimo ir viešųjų namų laikymo bylose 1935–1940 m., pasiskirstymas pagal amžių.** Priedas sudarytas remiantis LCVA, f. 478, ap. 4, b. 8673, 8745, 8903, 8974, 9124, 9211, 9351, 9548, 9611, 9923, 9965, 10012, 10085, 10089, 10107, 10187, 10220, 10543, 11132, 11668; f. 488, ap. 5, b. 1892, 2478, 3790, 4226 (sudaryta straipsnio autorės).

Ne visos prostitucija besivertusios moterys įsiliejo į beveidę, lengvai pakeičiamų kūnų masę. Nedidelė jų dalis sugebėdavo išgarsėti – tapti žinomomis net viso miesto mastu. Ypač lengvai tas pavykda, esant menkai konkurencijai: štai Marijona Kanclerytė (21), lankytojų teigimu, gyvensi vieninteliame viešame name Alytuje, aplink save subūrė nemažą ištikimų klientų ratą⁵¹. Klientai buvo patenkinti, tačiau jų žmonos – ne: būtent jos pateikė skundą dėl šalimais gyvenančios prostitutės. Liudininkų parodymu, „Manka“ pasivadinsi mergina priėmė ne kiekvieną, o tik „tuos kurie turi nemažai pinigų“⁵². Šis

50 Remtasi LCVA, f. 478, ap. 4 ir f. 488, ap. 5 saugomomis sąvadavimo ir viešnamių laikymo bylomis.

51 Baudžiamoji byla Iljonskio A., 1936–1939, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 10012.

52 Petukauskio J. parodymai (tardymas), 1936-10-19, ten pat, l. 11.

faktas neretai sukeldavo girtų vyrų nepasitenkinimą, todėl viešnamiui ir jo vienintelei prostitutei saugoti buvo pasamdytas darbuotojas⁵³, turėdavęs išprašyti nepageidaujamus svečius.

Verslas ar vergovė? Prostitučių santykiai su viešnamių klientais ir savininkais

Remiantis archyvine medžiaga matyti⁵⁴, kad ir gatvėje, ir viešnamiuose dirbusios prostitutės už vienkartinį aktą iš savo klientų dažniausiai uždirbdavo panašias sumas, 2–5 litus. Kaina kito priklausomai nuo numanomos apsilankiusio svečio finansinės padėties. Įprastai daugiau mokėta jaunesnėms, naujai rinkoje atsiradusioms ir „nekaltoms“ merginoms.

Gyvenimas viešnamyje galėjo užtikrinti pastovesnius klientų srautus, o gatvės prostitutės turėjo nuolatos aktyviai ieškoti klientų, todėl jų pajamos labai priklausė nuo kiekvieno vakaro laimikio. Viešnamiuose gyvenusios moterys per parą vidutiniškai aptarnaudavo nuo 1 iki 5 vyrų. Vis dėlto, svečių pritrūkus, nuolatinės gyventojos, kaip ir gatvės merginos, buvo priverstos vyrų ieškoti už namų durų. Klientai galėjo būti „medžiojami“ tarpduriuose, restoranuose, užieigose, šalia stoties ir populiariausiose miesto gatvėse. Remiantis prostitučių liudijimais⁵⁵, eilinė prostitutė per parą uždirbdavo nuo 2 iki 20 litų, o sėkmingesnėmis naktimis net apie 40 litų. Vis dėlto svarbu paminėti, kad šie pinigai nebuvo vien prostitutės nuosavybė – galutinis jos uždarbis dažnai priklausė nuo kitų asmenų malonės. Kaip matoma iš archyvinių dokumentų, viešųjų namų laikytojai iš prostitučių dažniausiai reikalavė net pusės visų uždirbtų pinigų, o aukštą procentą dažniausiai bandyta pateisinti savininko įdirbiu surandant klientų ir suteikiant vietą paleistuvauti. Be to, nuolatinės viešųjų namų gyventojos privalėjo mokėti už kambario nuomą, taip pat iš jų buvo atskaičiuojami pinigai už maistą, „patarnavimus“, neretai ir už išgeriamą alkoholį. Apie išnaudojimo mastą liudijusi prostitutė Zofija Paulauskaitė (22) teigė viešnamį palikusi ir tapusi gatvės prostitute, kai pastebėjo, kad mergaitės yra labai išnaudojamos, o namų savininkės visiškai išgyvena iš jų pelno nieko nedirbdamos⁵⁶. Iš panašių liudijimų pluošto matyti, kad godžių savininkų laikomuose viešnamiuose merginos ilgiau kaip 2–3 mėn. neužsibūdavo: pajutusios išnaudojimą, išėdavo pačios arba būdavo išvaromos dėl ligos, pinigų trūkumo ar tapusios nebeįdomios klientams.

53 Nutarimas (tardymas), 1936-10-21, ten pat, l. 16.

54 Remtasi LCVA, f. 478, ap. 4 ir f. 488, ap. 5 laikomomis sąvadavimo ir viešnamių laikymo bylomis.

55 Liudininko kvotos protokolai, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 8673, 8745, 9351, 10085, 10543, 11132; f. 488, ap. 5, b. 3790, 4226.

56 Liudininko kvotos protokolai (tardymas), 1935-08-03, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 8745, l. 6.

Nusikaltimai, piktnaudžiavimas alkoholiu ir nuolatinės ligos?

Ėmusios verstis prostitucijos amatu ir taip į visuomenės užribį patekusios merginos buvo linkusios nusikalsti dažniau nei eiliniai piliečiai. Labiausiai tarp šios profesijos atstovių buvo paplitusios vagystės ir su girtuokliavimu bei viešosios tvarkos ardymu susiję nusikaltimai. Gerokai rečiau jos baustos už venerinių ligų perdavimą ir abortus.

Vagystės – su prostitucija neatsiejamai susijęs nusikaltimas. Dėl nusikaltimui reikalingų aplinkybių ir siekiamo rezultato prostitutėms jos buvo ir gana lengvai įgyvendinamas, ir patrauklus pasirinkimas. Daugeliu atvejų nusikaltimo subjektu buvo pasirenkamas seksualinių paslaugų pirkėjas – prostitutės klientas. Jei apvogtasis susivokdavo, kad buvo padarytas nusikaltimas, grėsmė kildavo visiems viešųjų namų gyventojams, mat apie vagystę pranešus policijai dažniausiai buvo išaiškinamas visas viešnamis. Vis dėlto dažniausiai girtumas pakišdavo koją ir viešnamių klientai laiku nesuvokdavo praradę savo vertybes. Dalyje viešnamių vagystės skatintos ir vykdytos su šeimininko palaiminimu. Štai vieno iš Kauno viešnamių lankytoja, gatvės prostitutė Elena Godliauskaitė (32) kvotos metu liudijo, kad E. Koržinevskaitės (53) viešnamyje „pasitaiko iš ko pavogti pinigų“, tačiau laimikiu dalijamasi su viešnamio savininke, taip užsitikrinant jos apsaugą, jei apvogtasis susiprastų⁵⁷.

Besaikio alkoholio vartojimo nulemti nusižengimai sietini su daug platesnio masto prostitučių alkoholizmo problema. Dėl nuolatinio išgėrinėjimo su potencialiais klientais, viešnamių aplinkos įtakos ir nepasitenkinimo savo padėtimi prostitucija besiverčiančios moterys buvo lengvai pažeidžiamos priklausomybių. Rūkalai, vynas ar degtinė, o kartais ir kiti narkotikai⁵⁸ neretai tapdavo kasdieniu šių moterų gyvenimo atributu. Rimtesni viešnamiuose padaryti nusikaltimai, pavyzdžiui, sumušimai ar turto suniokojimas, taip pat beveik visada buvo padaromi girtų asmenų. Vis dėlto pačios prostitutės buvo gerokai dažniau sulaikomos už rodydami viešumoje pastebimai neblaiviams ir vyrų viliojimą.

Kadangi Pirmojoje Lietuvos Respublikoje neegzistavo legalūs nėštumo nutraukimo metodai, moterys buvo priverstos gimdyti arba imtis nelegalių ir gyvybei dažnai pavojingų priemonių nepageidaujamam nėštumui nutraukti. Pagal baudžiamuosius įstatymus gemalo sunaikinimas traktuotas kaip gyvybės atėmimas⁵⁹, tad dalis abortą išgyvenusių moterų atsidurdavo kalėjimuose. Dėl darbo specifikos ši nusikaltimų rūšis buvo itin aktuali prostitutėms – kartais abortų paslaugas joms siūlydavo patys sąvadautojai⁶⁰.

Kita prostitutės gyvenimą itin dažnai paliesdavusi problema – žaibiškai plintančios venerinės ligos. Dalis merginų apsikrėsdavo vos pradėjusios verstis šia profesija, kitos nešiodavosi net po dvi venerines ligas vienu metu, būta net tokių, kurios, ligoninės

57 Liudininko kvotos protokolai (tardymas), 1936-05-08, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 9965, l. 11.

58 Liudijimai apie kvaišalų vartojimą viešnamiuose, in: LCVA, f. 478, ap. 4, b. 8974; f. 488, ap. 5, 3790.

59 *Baudžiamasis statutas su papildymais*. Kaunas, 1931, p. 154.

60 Baudžiamoji byla Žalimienės S. ir Orinto J., 1938–1939, in: LCVA, f. 488, ap. 5, b. 4226, l. 7, 10.

duomenimis, sirgo ir po 20–30 metų⁶¹. Didelis Lietuvos piliečių sergamumas venerinėmis ligomis paskatino priimti 1935 m. Kovos su venerinėmis ligomis įstatymą ir Baudžiamojo statuto pakeitimus. Prostitucija besiverčiančios moterys laikytos vienu iš didžiausių lytiškai plintančio užkrato šaltinių, todėl šie pakeitimai turėjo padėti kontroliuoti piliečių sergamumą. Vis dėlto Baudžiamojo statuto pakeitimams turėjus kiek daugiau įtakos, Kovos su venerinėmis ligomis įstatymas iš esmės tik patvirtino jau anksčiau galiojusias Laikinas prostitučių registracijos taisykles, kuriose numatyta prostitučių registracija buvo vykdoma ir toliau. Prostitutėms, turėjusioms sveikatos tikrinimo korteles, tvarka nepakito, jos ir toliau privalėjo reguliariai prisistatyti gydytojui ir buvo gydomos nemokamai⁶². Tuo tarpu nelegalios neužsiregistravusios prostitutės vertintos kaip įprastos pilietės, tad ir joms numatytas nemokamas gydymas.

Remiantis Alytaus valstybinės Odos ir veneros ligų ligoninės archyviniais duomenimis⁶³, matyti, kad per 1935 metus šioje ligoninėje gydėsi 154 prostitutėmis įregistruotos moterys, iš kurių 98 moterys šiuo tikslu lankėsi jau ne pirmą kartą. Palyginti su kitų profesijų atstovais, prostitutės išsiskyrė itin ilgu sergamumo periodu, reiškusiu didelį vis naujų apsikrėtimų skaičių, arba ilgai neišgydytomis, į latentinę formą perėjusiomis ligomis. Daugeliui į ligonines patekusių asmenų išsigydančiam per kelius mėnesius, prostitučių liga dažnai trukdavo nuo pusės iki 5 metų. Vis dėlto iš Lietuvos sveikatos departamento Sanitarijos skyriaus rinktos statistikos matyti⁶⁴, kad prostitutės negalėjo būti pagrindinės venerinių ligų nešiotojos, mat netgi sudėjus su šia profesija nesivertusiomis moteriškosios lyties atstovėmis, 1934–1939 m. moterys sudarė tik 29 proc. visų sirgusiųjų venerinėmis ligomis.

Kalbant apie venerinių ligų prevencines priemones, reikia pažymėti, kad šios buvo daugiausia skirtos atbaidyti sveiką visuomenę nuo sergančios jos dalies – prostitutės buvo elementas, kurio raginta vengti, o jų pačių sveikata mažai tesirūpinta.

Išvados

1. Augantis Lietuvos gyventojų sergamumas venerinėmis ligomis ir reguliarus to akcentavimas periodinėje spaudoje lėmė dviejų susijusių projektų – Kovos su venerinėmis ligomis įstatymo ir Baudžiamojo statuto pakeitimo – parengimą ir paskelbimą visuomenei 1935 metais. Kovos su venerinėmis ligomis įstatymu nustatytas visuotinai prieminamas, nemokamas, tačiau priverstinis venerinių ligų gydymas. Kai kurios šio įstatymo dalys buvo išimtinai skirtos prostitucija užsiimančioms moterims, juose numatyti šiai grupei taikytini išskirtiniai reikalavimai ir taisyklės, tad reglamentacija panaikinta ne-

61 Alytaus odos ir Veneros ligų ligoninės žinios, in: LCVA, f. 380, ap. 1, b. 1953, l. 49, 94.

62 Įstatymas kovos su venerinėmis ligomis, in: VŽ, 1935, Nr. 477, p. 1–2.

63 Statistinė medžiaga sudaryta pagal LCVA, f. 380, ap. 1, b. 1953 duomenis.

64 Lietuvos sveikatos departamento Sanitarijos skyriaus rinkta statistika, in: LCVA, f. 380, ap. 1, b. 1446, 1589, 1618, 1692, 1774, 1859.

buvo. Minėtas įstatymas papildytas Baudžiamojo statuto pakeitimu, numatant bausmes už jo vykdymo taisyklių nesilaikymą. Buvo sukurta teisinė bazė kovai su prostitucija – numatytos sankcijos iš jos daugiausiai besipelnusiems sąvadautojams ir viešųjų namų laikytojams.

2. Atnaujintas Baudžiamojo statuto 524 straipsnis iš esmės pakeitė iki tol galiojusius, prostitucijai apriboti skirtus, tačiau gerokai nuolaidesnius baudžiamuosius įstatymus. Dalis nusikaltimų išaiškėdavo vykdant kitų bylų ikiteisminį tyrimą. Vis dėlto dažniau, gavusi nepatenkintų piliečių skundą, apie įtariamą veiką prokurorams pranešdavo policija. Dėl viešųjų namų laikymo, o ypač sąvadavimo veikos specifikos šie nusikaltimai daiktinių įrodymų gausa nepasižymėjo, tad teismo proceso metu daugiausia remtasi liudininkų parodymais.

3. Nors garsiai nuskambėdavo spaudoje, su prostitucija siejamų nusikaltimų buvo negausu. Dėl palankių didesnio miesto sudaromų sąlygų daugiausia sąvadavimo ir viešnamių laikymo nusikaltimų buvo padaroma Kaune. Skirtingu tikslu įkurti paleistuvaujantieji namai skyrėsi savo vidaus tvarka, dydžiu ir gaunamu pelnu. Pagal originalią paleistuvavimui užleistų patalpų paskirtį jie gali būti skirstomi į įrengtus privačiose erdvėse, maitinimo įstaigose ir baruose ar viešbučiuose. Šiame versle nežymiai, tačiau vyravo moterys. Daugelis savininkų ir sąvadautojų buvo neraštingi vidutinio amžiaus lietuvių tautybės asmenys.

4. Dauguma prostitučių šios profesijos griebėsi pastūmėtos vargingos materialinės padėties arba papuolusios į keblią padėtį. Dažnai link prostitucijos jas pastūmėdavo sąvadautojai. Dalis moterų net ir nusprendusios palikti viešnamius neretai grįždavo vėl susidūrusios su materialiniais sunkumais. Kitos sugebėdavo prie tokio gyvenimo būdo prisitaikyti ar net pasiekdavo savitas prostitucijos karjeros viršūnes. Didžioji dalis prostitucija užsiėmusių moterų priklausė 17–27 m. amžiaus grupei, tačiau būta ir vyresnių, ir mažamečių prostitučių. Pasiskirstymas tautybėmis daugmaž atitiko sąvadautojų tautinę situaciją: daugiausia buvo lietuvių, kiek mažiau – žydžių prostitučių.

5. Ir gatvėje, ir viešnamiuose dirbusios prostitutės iš savo klientų uždirbdavo panašias sumas, dažniausiai 2–10 litų. Įprastai daugiau buvo mokama naujai rinkoje atsiradusioms arba „nekaltoms“ merginoms. Gatvės prostitutės buvo mažiau priklausomos nuo viešųjų namų laikytojų. O viešnamiuose dirbusios merginos turėjo galimybę uždirbti didesnes sumas, tačiau savo pelnu jos privalėjo dalytis su paleistuvaujamųjų namų savininkais. Būta atvejų, kai iš naivesnių merginų buvo išviliojami visi užsidirbti pinigai, o tapusios neberekalingomis prostitutės būdavo išvaromos dėl negebėjimo susimokėti skolų, ligos ar pabodusios klientams.

6. Prostitucijos amatas glaudžiai siejosi su nusikaltimais, piktnaudžiavimu alkoholiu bei venerinėmis ligomis. Prostitučių daromi nusižengimai dažniausiai buvo lengvi ir apsiribojo vagystėmis bei visuomenės dorovės ir rimties drumstimu. Neblaivių asmenų padaryti nusikaltimai susiję su besaikio alkoholio vartojimo tarp prostitučių ir jų klientų

problema. Nesant legalių nėštumo nutraukimo būdų, skaudžių pasekmių kėlė abortai. Kita prostitutėms išskirtinai būdinga problema – venerinės ligos – dažnu atveju kamavo šias moteris ne vienerius metus. Nors prostitutės išsiskyrė ilgu sirgimo periodu, prostitucija besiverčiančios moterys nesudarė daugumos venerinėmis ligomis sirgusių asmenų.

Bibliografija

- Dolinsek S., Hearne S. – Sonja Dolinsek, Siobhan Hearne, „Introduction: prostitution in twentieth century Europe“, in: *European Review of History*, 2022, Vol. 29, No. 2, p. 124–125, [prieiga internetu], in: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/13507486.2022.2029361>, [2023-06].
- Indrišionis D. – Darius Indrišionis, „Nelegalių ekonominių veiklų ir kovos su jomis vaizdiniai lietuviškoje spaudoje 1938–1940 metais“, in: *Lietuvos istorijos studijos*, 2020, Vol. 46, p. 82–99, [prieiga internetu], in: <https://doi.org/10.15388/LIS.2020.46.5>, [2023-06].
- Jurėnienė V. – Virginija Jurėnienė, „Moterys 1920–1922 metų Steigiamajame seime“, in: *Feminizmas, visuomenė, kultūra*, 2001, Nr. 3, p. 129.
- Karčiauskaitė I. – Indrė Karčiauskaitė, *Katalikiškoji moterų judėjimo srovė Lietuvoje (1907–1940)* (daktaro disertacija). Kaunas, 2007, [prieiga internetu], in: <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:1941781/datastreams/MAIN/content>, [2023-06].
- Minkevičius P. – Petras Minkevičius, *Metodai ir priemonės kovai su prostitucija*. Kaunas, 1936.